

Dvě dimenze evropeizace volebních programů: Případ České republiky¹

Two dimensions of the Europeanization of election programmes: The case of the Czech Republic

Vlastimil Havlík, Hana Vykoupilová

ABSTRACT The Europeanization of political parties is a topic hotly debated across political science. In this article we therefore investigate the extent of Europeanization of Czech political parties currently represented in the Lower chamber of Parliament, through analysis of the election manifestos of the parties. The extent of Europeanization revealed in the documents is analyzed through a two-dimensional concept. The first dimension is called the quantitative dimension, i.e. the amount of space dedicated to the topic of European integration in each manifesto. We call the second dimension the qualitative dimension, and it is the extent of elaboration of the European integration issue in the programmes. Both dimensions are worked further conceptualized. Concerning the first one, we work with categories of rates of occurrence, generally concentrated occurrence and specifically concentrated occurrence. The three categories of the qualitative dimension are called general reference, reaction to a specific aspect of the integration and reflection on current issues of European integration. Using these concepts, we analyze the election manifestos of five Czech political parties in the period 1996–2006.

KEY WORDS Czech Republic, Election Manifestos, Europeanization, European Union, Political Party System

Úvod

Rostoucí význam evropského integračního procesu, symbolizovaný mimo jiné vznikem Evropské unie v roce 1992 na základě Maastrichtské smlouvy reprezentující převahu supranacionalistického integračního paradigmatu, jehož zastánci usilují o prohloubení evropské integrace, respektive o transfer rozhodovacích pravomocí na nadnárodní úroveň, se dotkl i politické vědy. Zejména od poloviny devadesátých let 20. století tak můžeme pozorovat rostoucí badatelský zájem o problematiku evropské integrace, jehož součástí se stal i výzkum procesu evropeizace (srov. Featherstone 2003, Vink a Graziano 2007: 3–7). Nelze říci, že evropská integrace nebudila zájem politické vědy (či partikulárně evropských studií) již dříve. Důkazem opačného tvrzení budiž řada publikací, jež vznikly dávno před rokem 1992,

Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2007. S. 121–142. ISSN 1214-813X.

¹ Tento text vznikl v rámci výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (kód MSM0021633407).

kteřé se však primárně zabývaly vývojem evropského integračního procesu – vytváření institucionálního rámce Společenství, analýzy jednotlivých evropských politik (*policies*), teoretické uchopení integračních paradigmat – bez hlubší snahy o reflexi interakcí odehrávajících se mezi domácí a evropskou politickou úrovní.

V tomto ohledu přineslo změnu studium procesu evropeizace. Není záměrem tohoto článku podat vyčerpávající explanaci termínu evropeizace (pro tento účel viz úvodní kapitulu tohoto čísla Sociálních studií; dále Bulmer 2007; Featherstone 2003; Radaelli a Pasquier 2007; Dančák, Fiala a Hloušek 2005; Fiala, Hloušek, Pitrová, Pšejka a Suchý 2006), omezíme se proto na konstatování, že námi předkládaná studie by měla být součástí, respektive měla by přispět k výzkumu procesu evropeizace. Pro účely tohoto textu pod pojmem evropeizace rozumíme slovy Claudia Radaelliho „proces a) utváření, b) rozšiřování a c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat politiky, stylů, způsobů ‚jak dělat věci‘ a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskursu, identit, politických struktur a veřejných politik“ (Radaelli 2003). Radaelliho definice je příkladem – ačkoli sám její autor se tomuto chápání brání (tamtéž: 36) *top-down* přístupu, tedy chápání evropeizace jakožto adaptačního tlaku, majícího své kořeny v působení Evropské unie a ovlivňujícího fungování domácí politické arény včetně chování jednotlivých aktérů.

Právě výzkum evropeizace aktérů zaujímá v rámci badatelského úsilí na poli evropeizace nezastupitelné místo. Nutno obratem dodat, že při bližším pohledu na dosavadní publikace dojdeme k nikoli překvapivému zjištění, že primární místo patří v tomto ohledu politickým stranám, potažmo (již v menší míře) zájmovým skupinám (srov. Eising 2007; Fiala, Hloušek, Pitrová, Pšejka a Suchý 2006; Kubát 2004; Ladrech 1994; Ladrech 2002; Mair 2001). Množství příspěvků je spojeno s fenoménem euroskepticismu (k přehledu prací o euroskepticismu vydaných v češtině viz Kopeček 2004), soustřeďuje se na problematiku (potenciálního) vzniku evropské konfliktní linie (*cleavage*; viz Lijphart 1990, Mair 2001) nebo nabízí komplexnější konceptuální rámec pro výzkum evropeizace politických stran, jak je tomu i v případě Roberta Ladrecha, který rozlišil pět základních oblastí evropeizace politických stran (Ladrech 2002: 396–400). Vychází přitom z pojetí evropeizace jakožto „procesu reorientování směru a obsahu politiky (*politics*) takovou měrou, že politická a ekonomická dynamika ES se stává součástí organizační logiky národní politiky (*politics*) a procesu vytváření politiky (*policy-making*)“ (Ladrech 1994: 69). Mezi oblastí, ve kterých je proces evropeizace politických stran nejvíce patrný, řadí Ladrech změny v programatice, organizační proměny, podobu stranické soutěže, vztah politické strany a vlády a vztahy nacházející se mimo úroveň národního systému. Není ambicí předkládaného textu podat komplexní analýzu evropeizace českých politických stran, naše úsilí se bude koncentrovat na jedinou oblast evropeizace, a sice dimenzi programových změn, s cílem určit rozsah evropeizace volebních programů českých politických stran od roku 1996, tedy od prvních voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nástrojem, který k dosažení tohoto cíle použijeme, bude do komparativního rámce zasazená obsahová analýza vybraných programových dokumentů jednotlivých politických stran.

Evropeizace programů politických stran

Za jednu z nejviditelnějších oblastí, ve které se proces evropeizace projevuje, lze označit právě oblast programatických změn (Ladrech 2002: 396). S rostoucím významem evropského integračního procesu můžeme vysledovat relevantní změny v programové bázi jednotlivých politických stran, které tímto reagují na změny, jimiž prochází proces evropské integrace. U této dimenze evropeizace jsou přitom identifikovatelné dvě úrovně, které se vzájemně prolínají. Jednu z nich můžeme pracovníčně nazvat „kvantitativní“ a druhou „kvalitativní“ dimenzí. Kvantitativní stránka programatických změn vyvolaná evropským integračním procesem spočívá v rostoucím počtu odkazů na jednotlivé oblasti evropské integrace v programech politických stran. Zároveň lze vysledovat rostoucí počet oblastí evropské integrace, na něž je odkazováno. Na druhou stranu nelze opomenout ani kvalitativní stránku proměny programatické báze. Tu lze jednoduše popsat jakožto snahu o konkretizaci a precizaci odkazů na evropskou integraci. V souvislosti s pokračující (respektive prohlubující se) evropskou integrací (a tudíž s jejím rostoucím významem) můžeme (bez nároku na absolutní platnost) hovořit o snaze o podrobnější zpracování evropské tematiky v programových dokumentech.

Evropeizace programů politických stran se mimo jiné může projevit rostoucím počtem analýz evropské integrace pocházejících z dílny stranických specialistů, případně narůstajícím počtem odkazů na mezinárodní spolupráci na bázi „evropských“ politických stran. Není vyloučena ani inkorporace části programu některé z evropských stranických federací do programových dokumentů dané politické strany. Evropeizaci volebních programů tak chápeme jako evropským integračním procesem inspirované či podnětené kvantitativní a kvalitativní proměny volebních programů národních politických stran.

Evropeizace programů politických stran v České republice

Co se týče českého systému politických stran (případně šířeji systémů politických stran v kandidátských zemích), je pro něj (respektive pro ně) v kontextu evropeizace politických stran charakteristický rys vycházející ze stupně realizace přístupového procesu. Jinými slovy, s blížícím se okamžikem vstupu do Evropské unie můžeme sledovat narůstání prostoru, jenž je evropskému tématu v programech politických stran věnován.

Krátce po pádu komunistického režimu se nově etablované strany ve vztahu k evropské integraci v zahraničně-politických částech svých programů omezovaly na heslo „návrat do Evropy“ (Havlík 2006). Jako příklad budiž uvedena Občanská demokratická strana (ODS), která v roce 1992 ve svém programu pro volby do České národní rady deklarovala „jako náš bezprostřední a nejdůležitější cíl [...] integraci Československa do evropských společenství“. Podle ODS představovalo začlenění Československa do ES „jedinou cestu, jak dlouhodobě stabilizovat naši celkovou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situaci“ (*Svoboda a prosperita* 1992). Podobně se Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová ve svém programu v roce 1992 nazvaném *Místo chaosu řád – místo řeči skutky* přihlášila k „připojení ČSFR k Evropskému společenství, a to nejen po stránce ekonomické, ale i politické a vojensko-strategické“ (*Místo chaosu řád – místo řeči skutky* 1992). Postupem doby dochází ruku v ruce se zahájením vstupních rozhovorů, s blížící se realitou vstupu do Evropské unie a zejména po něm ke konkretizaci a precizaci „evropské části“ programů

jednotlivých politických stran. V programech politických stran se postupně objevují samostatné kapitoly zabývající se názorem strany na evropský integrační proces a strany se stále častěji a podrobněji věnují dílčí oblastem evropské integrace (jednotlivé politiky [policies], institucionální struktura, právní rámec evropské integrace) a reagují na vývoj Evropské unie. Jedním ze znaků evropeizace programové základny politických stran je pak vytváření speciálních „evropsky zaměřených“ programů. Jako typický příklad můžeme zmínit známý *Manifest českého eurorealismu*, který vyšel v roce 2001 z dílny ODS, nebo manifest České strany sociálně demokratické (ČSSD) *Za silnou a jednotnou Evropu* z roku 2006.

Jako zvláštní skupinu programových dokumentů můžeme vyčlenit programy pro volby do Evropského parlamentu, které se v České republice poprvé konaly v červnu 2004, kdy všechny strany disponující zastoupením v Poslanecké sněmovně předložily voličům volební programy speciálně určené pro volby do Evropského parlamentu.²

Teoreticko-metodologická východiska

Způsob evropeizace volebních programů bude zjišťován na základě dvou dimenzí: I. *kvantitativní*, která reflektuje prostor věnovaný tématu evropské integrace, a II. *kvalitativní*, jež se soustředí na „podrobnost“ zpracování „evropského“ tématu v daném programu. V rámci kvantitativní dimenze evropeizace volebních programů jsme rozlišili tři stupně:

1. *rozptýlený výskyt* – evropská integrace je zmiňována napříč volebním programem, tj. není jí věnována kompaktní část textu;
2. *obecně koncentrovaný výskyt* – problematika evropské integrace je součástí širší kapitoly zahraniční politiky, tj. tvoří její podstatnou část;
3. *specificky koncentrovaný výskyt* – evropské integraci je věnována samostatná kapitola volebního programu.

Pro zhodnocení kvantitativní dimenze volebního programu je přitom rozhodující identifikace vyššího stupně evropeizace. Pokud je v rámci daného volebního programu zaznamenán druhý stupeň prostorové dimenze evropeizace (tj. problematika evropské integrace je zpracována v širším rámci zahraniční politiky) a integrace je zároveň zmiňována napříč programovým dokumentem, hraje při zhodnocení dokumentu rozhodující roli vyšší identifikovaný stupeň evropeizace.

V případě analýzy kvalitativní dimenze evropeizace rozlišujeme tři způsoby zpracování „evropského“ tématu do volebních programů:

1. *obecná zmínka o evropské integraci* (zpravidla normativní hodnocení celého integračního procesu, případně cíl v podobě vstupu země do EU),
2. *reakce na dílčí (dlouhodobě existující) aspekty evropské integrace* (zpravidla na politiky EU, na institucionální strukturu EU, model uspořádání EU);

² Strana zelených se však voleb neúčastnila poté, co byla odmítnuta registrace severomoravské kandidátní listiny Krajskou volební komisí. Strana následně nesložila kauci nutnou k účasti ve volbách v žádném z krajů (Kopeček 2005).

3. *reflexe aktuálních problémů evropského integračního procesu* (zpravidla se jedná o doposud neschválené či diskutované aspekty evropské integrace, jako jsou Smlouva o Ústavě pro Evropu, reforma některé z politik, rozšiřování apod.).

K analýze kvalitativní dimenze evropeizace volebních programů je třeba dle našeho názoru přistupovat jiným způsobem než v případě dimenze kvantitativní. Hodnocení zde není „stupňovité“, nýbrž „kumulativní“. To znamená, že čím více způsobů zapracování evropského tématu lze ve volebním programu *vedle sebe* identifikovat, tím více je daný dokument evropeizován. Zároveň je nutno podotknout, že z obou dimenzí sehrává důležitější roli dimenze kvalitativní, která precizněji dokumentuje význam, který daná strana evropské integraci ve svém volebním programu přikládá. Lze si totiž představit situaci, kdy v programu politické strany, který lze z kvantitativního hlediska přiřadit ke třetímu stupni (tj. existence speciální kapitoly), je evropské téma zpracováno jen velmi povrchně, a naopak není vyloučeno velmi podrobné vyjádření názoru politické strany na evropskou integraci napříč programovým dokumentem.

Analýza dokumentů

Občanská demokratická strana

Volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996 s názvem *Svoboda a prosperita* rozdělili jeho tvůrci do čtyř částí (Preambule, Pravomoci státu, Ekonomika a Občan a stát), které následovaly po úvodním slově tehdejšího předsedy strany Václava Klause a které víceméně odpovídaly jednotlivým politikám (*policies*), respektive náplním činnosti resortních ministerstev.

Volební program reagoval na tranzitivní období, respektive stavěl ODS do role hlavní realizátorky (nejen) ekonomické transformace a zpětně hodnotil rozhodnutí učiněná v předchozím období. V „Preambuli“ je uvedeno, že se Česká republika stala asociovaným členem EU s „dobrymi vyhlídkami na plné členství“ s cílem „co nejrychlejšího vstupu“ (*Svoboda a prosperita* 1996: 5, 6). Svůj názor na evropskou integraci rozpracovala ODS v části programu „Zahraniční politika“, jež byla součástí kapitoly „Pravomoci státu“. Občanští demokraté obecně charakterizovali evropskou integraci jako „perspektivní proces, který občanům členských států Evropské unie zaručuje mír, stabilitu, bezpečnost, svobodu a hospodářskou prosperitu“ (tamtéž: 9), vyzdvihli výhodnost členství ČR v EU, vyslovili odhodlání k provedení kroků, které by postavily ČR „na úroveň rovného partnera členských států Unie“, a přihlásili se jak k „rozšiřování Evropské unie a její otevřenosti vůči ostatnímu světu, tak k prohlubování politické spolupráce a vytváření jednotného vnitřního trhu uvnitř Evropské unie“ (tamtéž). Za základ Evropské unie považovala ODS ve volebním programu z roku 1996 národní státy.

Artikulace pohledu ODS na evropskou integraci se nesla v roce 1996 stále v duchu hesla „návratu do Evropy“. Občanští demokraté začlenili většinu tvrzení o evropské integraci do části zabývající se zahraniční politikou, zároveň je možno tuto programovou část označit za velmi obecnou. Zjednodušeně řečeno ODS deklarovala zájem na vstupu ČR do Evropské unie, kterou hodnotila obecně (komplexně jako proces) pozitivním způsobem.

Název programu pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 1998 – *Hlavu vzhůru* – reagoval v převážné míře na vnitropolitický vývoj na přelomu let 1997 a 1998, tedy na rozštěpení

ODS a vznik poloúřednického kabinetu Josefa Tošovského, který poprvé od jejího vzniku v roce 1991 „odsunul“ ODS do role opoziční strany. Program byl rozdělen do sedmi částí. Po „Preambuli“ následovala kapitola „Nedávnou minulost nevidíme černobíle a jsme připraveni ji hájit“, druhá kapitola nesla název „ODS: obrana demokracie a svobody“, část třetí se jmenovala „Čtyři poděbradské artikuly“, následovala kapitola „Hájíme národní zájem“, část pátá se jmenovala „Bezpečný stát“ a kapitola šestá „Rodina: nabídka pro čtyři generace“.

Na problematiku evropské integrace se koncentrovala část kapitoly „Hájíme národní zájem“, která se stala souhrnem názorů ODS na zahraniční politiku České republiky. Občanští demokraté zopakovali svůj zájem na vstupu České republiky do EU a konkretizovali vlastní představu o podobě Evropské unie, kdy cílem ODS byla podle volebního programu z roku 1998 „Evropa národů, založená na svobodném trhu, na partnerství, otevřené soutěži, ochraně stability a prosperity“ (*Hlavu vzhůru 1998*: 16). Klausova strana dále kritizovala evropský model sociálního státu a odmítla „rozpuštění“ České republiky v nadnárodních strukturách. ODS se tak kromě vyjádření liberální vize EU implicitně přihlásila k mezivládnímu integračnímu paradigmatu.

Podobně jako o dva roky dříve, i v roce 1998 se staly záležitosti spojené s evropským integračním procesem *převážně* součástí širěji koncipované kapitoly o zahraniční politice. Z hlediska obsahu ODS zopakovala cíl v podobě vstupu a v obecné rovině vyjádřila vlastní preference týkající se formy Evropské unie, respektive kritiku stávajícího modelu, ovšem bez odkazu na konkrétní aspekty evropské integrace.

Občanskodemokratickým volebním trumfem programové povahy měl být v roce 2002 dokument s názvem *Volební desatero*. Volební program přitom nepředstavoval klasický programový dokument, ale byl do jisté míry specifický. Jeho zvláštnost spočívala v postupném „odhalování“, kdy v rámci tzv. dekád distribuovali občanští demokraté letáky, které se zabývaly jednotlivými tématy, většinou vztahenými k některému z resortů stínové vlády. Až krátce před volbami byl zveřejněn kompletní program (srov. Mareš 2003: 74, Mareš 2006: 130). Evropské integraci věnovala ODS zvláštní část s názvem „ODS volí EU“, částečně se Evropské unii věnuje část „ODS volí národní zájmy“, jejímž symbolem byl žlutě vybarvený obrys České republiky umístěný na černém pozadí. ODS navázala i ve *Volebním desateru* na dlouhodoběji formulovaný postoj k Evropské unii. V prvé řadě – jak napovídá samotný název příslušné kapitoly – se občanští demokraté opětovně vyjádřili pro vstup a zároveň blíže formulovali podmínky, za kterých by se měla Česká republika stát členem EU. ODS projevila svůj záměr participovat na činnosti Konventu, tj. Evropskou unií vytvořeného „přípravného orgánu“, který měl diskutovat o základních otázkách budoucnosti EU. Nedílnou součástí *Volebního desatera* se rovněž stala kritika zejména vládního – tedy sociálnědemokratického – pohledu (ale i pohledu Koalice) na evropskou integraci (*Volební desatero 2002*: 5). ODS dále odmítla „superstát eurofederalistů“, posilování pravomocí Komise a Evropského parlamentu, a vyjádřila vlastní představu o hlasování v Evropské radě. Přijetí eura označili občanští demokraté jako (zatím) předčasné. V části dokumentu nazvané „ODS volí národní zájmy“ se projevuje blízkost „mimořádně citlivého okamžiku českých dějin“ (tamtéž: 14), totiž vstupu do Evropské unie, a to zejména použitím vyhraněnější rétoriky. Nikoli nezajímavým a pro volební program ODS v roce 2002 významným – nicméně nikoli novým – momentem dokumentu je „vložení“ problematiky Evropské unie, respektive vztahu České republiky k ní,

do širší souvislosti s obavou o změnu poválečného uspořádání a otázkou platnosti dekretů prezidenta Beneše (tamtéž: 13, srov. Havlík 2006: 65–71, Krutílek a Kuchyňková 2006: 165–166).

Poprvé v historii volebních programů ODS obsahoval program z roku 2002 samostatnou kapitolu, zabírající se problematikou evropské integrace. Vedle toho se „evropské“ téma objevilo v obecné zahraničně-politické kapitole a zmínky o Evropské unii bylo možno nalézt i v dalších kapitolách. Občanští demokraté opustili dosavadní obecnou formulaci vlastních názorů na evropskou integraci a precizovali své pojetí EU zejména na institucionální úrovni (s expresí vlastní vůle participovat na Konventu).

Společně pro lepší život – takový zvolila ODS název pro svůj téměř sedmdesátistránkový program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006. Kromě úvodního slova program sestával ze čtrnácti kapitol, zaměřených na jednotlivé politiky. Název každé z kapitol začínal souslovím „PLUS pro“, přičemž následovala konkrétní oblast politiky. Pro vyjádření postoje ODS k evropské integraci byla klíčová kapitola „PLUS pro českou zahraniční politiku“, nicméně Evropská unie ovlivnila i formulování ostatních kapitol. Jako ilustrativní příklad uveďme oblast dopravní politiky („PLUS pro dopravu“), kde se ODS zabývá zvláště dopravou ve vztahu k Evropské unii (společná dopravní politika, kabotáž). Leitmotivem je deklarování snahy o využívání prostředků ze strukturálních fondů Evropské unie napříč jednotlivými politikami. Ve zmíněné kapitole „PLUS pro českou zahraniční politiku“ lze program ODS rozdělit do dvou částí. V první z nich formulovala ODS obecné představy o roli České republiky v EU a o podobě Evropské unie včetně názoru na tzv. Evropskou ústavu. ODS podobně jako v předchozích programech zopakovala svůj postoj ke společné evropské zahraniční politice, jež by měla být vystavěna na principu dobrovolnosti a jednomyslnosti, a předložila požadavek na zachování některých politik (daňového, fiskálního, sociálního, penzijního a zdravotního systému v kompetenci národních orgánů) (*Společně pro lepší život* 2006: 54–55).

Z hlediska našeho zájmu je zajímavá skutečnost, že v roce 2006 neexistovala ve volebním programu ODS již samostatná „evropská“ kapitola, ale problematika evropské integrace, respektive názor ODS na ni, se staly opětovně integrální součástí zahraničně-politické kapitoly. Z obsahového hlediska lze vypořádat detailnější popis preferencí ODS v některých politikách, stejně jako konkrétnější ustanovení o vstupních podmínkách nebo přijetí Evropské ústavy.

Česká strana sociálně demokratická

Volební program, který ČSSD sestavila pro parlamentní volby 1996, nazvaný *Lidskost proti sobectví* je dvacetičtyřstránkovým dokumentem, rozděleným na čtyři části nazvané „Kdo jsme“, „Co chceme“, „Jaká je naše politika“, poslední Závěrečnou část. Evropské integraci a Evropské unii se strana věnovala v poslední z podkapitol, nazvané „Zahraniční politika“.

Sociální demokraté vyjádřili svoje přesvědčení, že Česká republika by se měla stát členem Evropské unie. EU je chápána „nejen“ jako „zóna volného obchodu“, ale také jako „mnohorozměrné evropské společenství, sjednocované společnou sociální, ekologickou, zemědělskou, dopravní i zahraniční a bezpečnostní politikou“ (*Lidskost proti sobectví* 1996: 22). Účast na evropské integraci je chápána v intencích vyrovnání životní úrovně občanů

všech zemí unie, zajištění kolektivní bezpečnosti, sociální spravedlnosti, přístupu ke vzdělání a pracovním možnostem (tamtéž: 22). Sociální demokraté deklarují svoje ztotožnění se s principy Maastrichtské smlouvy. Ve zřejmé opozici k postojům Občanské demokratické strany je v programu dále řečeno: „Odmítáme negativistické přístupy k Evropské unii, nacionalistické postoje i velikášské sklony k poučování, které mohou vést jen k izolaci ČR“ (tamtéž: 22).

Také program pro volby v roce 1998 nazvaný *Společně s vámi pro lepší budoucnost* byl tematicky strukturován, a sice do pěti částí. Evropské integraci byla věnována samostatná podkapitola v rámci kapitoly Hospodářská politika. Zmíněna byla však také v kapitole o zahraniční politice, kde jí však byl věnován podstatně menší prostor. Stejně jako v programu z roku 1998 je vstup České republiky do Evropské unie chápán jako priorita zahraniční politiky sociálních demokratů. Sociální demokraté dále deklarují svoji snahu aktivně vystupovat v rámci předvstupní strategie a navrhopvat Evropské komisi a ostatním orgánům své podněty, artikulují svoji podporu začlenění země do jednotného evropského trhu, vstupu do Hospodářské a měnové unie a zavedení eura, stejně jako postupnému sladování jednotlivých politik „zejména industriální, zemědělské, sociální, dopravní, ekologické, rozpočtové, měnové, cenové a daňové“, jakož i budování společné infrastruktury. V programu se dále tvrdí, že ČSSD bude dbát na zvyšování české konkurenceschopnosti a na „zvyšování materiálního bohatství a zaměstnanosti v Evropě“ (*Společně...* 1998: on-line). V souvislosti s přípravou ČR na vstup do Unie se sociální demokraté hodlají zasadit o vypracování střednědobé hospodářské strategie ČR, na níž by se měla podílet vláda a Evropská komise. V programu je dále řečeno, že „ČSSD se zasadí, aby vláda, souběžně s integrováním ČR do jednotného evropského trhu, postupně připravila realizaci opatření druhého a třetího pilíře EU – sladování zahraniční politiky, problematiky vnitřních a sociálních věcí, spravedlnosti a dalších oblastí. ČSSD uvítala skutečnost, že Sociální charta Rady Evropy se již stala všeobecně přijímanou součástí konceptu politiky v Evropě a i na jejím základě bude prosazovat sociální politiku směřující k dosažení evropských standardů“ (tamtéž).

V kapitole „Zahraniční politika“ je potvrzen vstup ČR do EU jako hlavní zahraničně-politický cíl. V kapitole je dále řečeno: „Členství v Evropské unii zajistí České republice podmínky pro hospodářskou prosperitu, bezpečnost a stabilitu i posílení jejího mezinárodního postavení. Česká republika bude mít možnost podílet se na vytváření politiky jednoho z největších světových seskupení a přispívat k formování Evropské unie 21. století“ (tamtéž). Podmínky vstupu by měly být takové, aby odpovídaly českým národním zájmům.

Volební program ČSSD pro volby v roce 2002 nazvaný *Člověk na prvním místě* byl koncipován netradičně, když jednotlivé kapitoly nezahrnovaly celková témata, ale soustředily se na potřeby a požadavky určitého segmentu obyvatelstva, reprezentovaného vždy modelovou osobou. Program byl rozdělen do dvanácti částí, nazvaných tematickým výrokem modelové osoby. V tomto programu tak postoj ČSSD k evropské integraci nelze najít ve vymezené a tematicky koncipované kapitole, nýbrž je nesystematicky rozmístěn v jednotlivých částech programu vždy v podobě krátké, obecně formulované věty vložené autory programu do úst té které osobě zastupující daný segment obyvatelstva. V programu se tak lze dočíst, že „dostupnost práce je pro nás základní podmínkou pro důstojný život každého občana. Naším cílem je dosáhnout plné zaměstnanosti. Vstup České republiky do Evropské unie tomu může

významně napomoci.“ Nebo: „Prosazujeme vstup do EU tak, aby se ČR stala jejím plnohodnotným členem se všemi výhodami, jež z toho plynou.“ Koncepce evropského uspořádání zcela chybí, stejně jako podpora či kritika současné Evropské unie v konkrétních bodech. V jednom z posledních bodů závěrečné kapitoly je řečeno: „Prosadíme, aby se Česká republika začlenila do hlavního proudu evropského myšlení a stala se plnohodnotným a rovnoprávným členem EU“ (*Člověk na prvním místě*, 2002: on-line).

Volby v roce 2006 byly ze strany sociálních demokratů chápány jako „referendum o Modré šanci“ prosazované Občanskou demokratickou stranou. Vyzdvihovány tak byly především úspěchy vládnoucích sociálních demokratů. Volební program pro tyto volby nazvaný *Jistoty a prosperita* představoval osmdesátistránkový text, členěný, po vzoru programů z let 1996 a 1998, do osmi kapitol. Tématu evropské integrace byla opět věnována samostatná podkapitola nazvaná jednoduše „Evropská unie“, a to v rámci kapitoly poslední věnující se mezinárodnímu postavení České republiky, a také mu byly vyhrazeny jednotlivé dílčí teze v rámci ostatních kapitol, jako například v kapitole nazvané „Společnost prosperity“, v níž je jednak zmínka o stabilním postavení České republiky v rámci EU, jednak vysloven požadavek vstupu do eurozóny v roce 2010 a dále zmínka o Evropských fondech a finančním čerpání či o Společné zemědělské politice, k níž se program vyjadřuje takto: „budeme prosazovat účelnou reformu Společné zemědělské politiky Evropské unie, kde bude posílen princip komplexního přístupu k rozvoji venkovského prostoru, zlepšení konkurenceschopnosti evropského zemědělství při zachování a posílení především ekologických a sociálních funkcí venkova“ (*Jistoty a prosperita* 2006: on-line). Nejčastější zmínky vyskytující se napříč textem se týkaly čerpání finančních prostředků z fondů EU.

Sociální demokraté stejně jako v předchozích dokumentech obhajují Evropskou unii a členství ČR v ní, upozorňují na posílení mezinárodního postavení ČR v Evropě během jejího vládního období. Explicitně se staví do opozice vůči ODS a jejímu postoji k evropské integraci a Evropské unii. V programu je představeno několik obecně formulovaných cílů, které se týkají zapojení ČR v EU. ČSSD tvrdí, že se zasadí o to, aby ČR „[p]rosazovala v rámci Evropské unie zjednodušení evropského právního systému, přesnější vymezení pravomocí mezi Evropskou unií a členskými státy, vytvoření účinného systému rozhodování rozšířené Unie, posílení role evropského občanství“ (tamtéž). Text Evropské ústavní smlouvy je považován za dobré východisko pro debatu o uvedených cílech, sociální demokraté požadují zdůraznění jeho „sociálního rozměru“ (tamtéž). Sociální demokraté jsou zastánci „prohlubování a rozšiřování společné evropské zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky“ (tamtéž), avšak konkrétnější představu v programu nepřinášejí.

Komunistická strana Čech a Moravy

Volební program strany KSČM pro parlamentní volby v roce 1996 nazvaný *Socialismus – šance pro budoucnost* byl tvořen deseti krátkými kapitolami, přičemž evropské integraci se věnovala pouze část kapitoly „Mír a spolupráce“. V ní komunisté velmi obecně vyjádřili vlastní názor na podobu evropské integrace a Evropské unie, když konstatovali, že požadují „rovnoprávnou a demokratickou evropskou integraci“, a naopak odmítají integraci, která by

znamenal „podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztrátu národní suverenity a sociální oběti občanů“ (*Socialismus – šance pro budoucnost* 1996).

Volební program z roku 1998 nesl název *Jiní o lidech, my s lidmi*. Dokument se skládal ze tří kapitol. Poslední z nich s titulem „Pevné místo v ČR a v Evropě. Bezpečný domov – otevřený svět“ věnovala prostor i otázkám evropské integrace. Ta však tvořila jen část komplexnějšího pohledu komunistů na zahraniční politiku České republiky. KSČM navázala na předchozí volební program a dále jej rozvedla: „Podporujeme integraci Evropy na rovnoprávných základech. Nechceme však vstupovat do Evropské unie za podmínek, které by naši republiku stavěly do situace kolonie vnímané silnějšími zeměmi jen jako trh otevřený pro jejich přebytky a zdroj laciné pracovní síly. Požadujeme Evropu sociálních jistot, kultury a vzdělanosti, jednoty i národní suverenity, demokracie a lidských práv, míru, bezpečnosti a spolupráce“ (*Jiní o lidech, my s lidmi* 1996: on-line). KSČM se postavila proti politice „bezpodmínečného a unáhleného vstupu do EU bez diskuse o podmínkách integrace“ (tamtéž). V otázce rozhodování o členství komunisté požadovali, aby se o něm rozhodovalo v referendu (nevyklučovali ani vztah České republiky k EU na bázi přidruženého členství) a aby veřejnost byla informována objektivně o výhodách i nevýhodách členství.

V případech obou dvou volebních programů včlenila KSČM problematiku evropské integrace do kontextu zahraniční politiky, tedy neexistovala samostatná „evropská“ kapitola volebního programu. Při pohledu na obsah je zřejmá velká míra obecnosti spojené s ideologizací EU, která je slučována s kapitalismem a imperialismem, bez snahy o bližší specifikaci jednotlivých požadavků a založená na (převážně kritických) komentářích směřovaných k evropské integraci.

Volební program KSČM určený pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002 s titulem *S lidmi pro lidi* se – jak se uvádí v jeho úvodu – zaměřil na tři hlavní oblasti, z nichž ani jedna velmi obecně vyjádřená priorita se výslovně netýkala zahraniční politiky ani vztahu k Evropské unii. Zmínky o Evropské unii v kapitolách, jež se přímo nedotýkaly zahraniční politiky, je možno označit za spíše výjimečné (například nutnost valorizace důchodů v případě vstupu České republiky do Evropské unie, ochrana životního prostředí i díky normám Evropské unie a prostředkům z „fondů EU“, regionální politika). Otázce vstupu České republiky do Evropské unie a její budoucí roli v EU se věnovalo pět odstavců v podkapitole nazvané „Národní zájem prosadíme jen v bezpečném světě“, která byla součástí kapitoly „Není svobody, spravedlnosti a bezpečí bez prohlubování demokracie a samosprávy“. KSČM podrobněji vymezila vlastní požadavky pro případný vstup včetně odmítání přechodných období.

Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006–2010 navázal v mnohém na dokument z roku 2002. V prvé řadě je třeba zmínit, že „evropská“ dimenze programu je opět minimalizována (viz odkaz na nutnost efektivnější realizace čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů či harmonizace českých právních předpisů s evropskými jen v případě, že „změna povede ke zlepšení stavu životního prostředí“, KSČM 2006). Znovu se opakuje stručnost a obecnost odkazů na Evropskou unii – dokonce lze konstatovat, že četnost zmínek o Evropské unii je nižší než v roce 2002, a to i přesto, že program reaguje na skutečnost členství České republiky v Evropské unii (KSČM „s kritickými výhradami respektuje členství České republiky v Evropské unii“, tamtéž). Nejrozsáhlejší pasáž o EU je

součástí sedmé, poslední kapitoly („Svět míru a bezpečí“) volebního programu, věnované obecně zahraniční a bezpečnostní politice. I zde se čtenář mohl setkat s obecnou (spíše kritickou) představou komunistů o podobě evropské integrace, respektive EU (požadavek rovnoprávného členství či omezení byrokracie).

Ani volební programy v letech 2002 a 2006 neznamenalý v prostoru ani míře podrobnosti zpracování tématu evropské integrace zásadní rozdíl oproti předchozím letem. Volební programy KSČM byly typické (i po vstupu České republiky do Evropské unie) vysokou mírou obecnosti, téma netvořilo nikdy samostatnou kapitolu, ale bylo vždy součástí kapitoly, která se zabývala zahraniční politikou a bezpečností.

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

Volební program KDU-ČSL 1996 byl podrobně členěn do dvaceti sedmi kapitol nazvaných podle jednotlivých politik, kterým byly věnovány. Tématu evropské integrace se strana věnovala v podkapitole v rámci kapitoly „Zahraniční politika“.

Lidovci považují integraci do evropských struktur za jednu z hlavních priorit své zahraniční politiky a tvrdí, že neexistuje alternativa probíhajícího procesu integrace, která by zajišťovala „stabilní a harmonický vývoj v Evropě“. Členství chápe KDU-ČSL jako záruku ekonomické i politické stability. „Členství v Evropské unii a účast v Jednotném trhu EU poskytne České republice záruku ekonomické stability, českým podnikatelům trhy, na které budou moci vyvážet, a občanům vizi Evropy bez napětí a krvavých konfliktů“ (*Volební program...* 1996: on-line). Lidovci považují za nezbytné, aby se občané vyjádřili k otázce vstupu ČR do Evropské unie v referendu. Body věnované evropské integraci a Evropské unii mají spíše obecný charakter, představa lidovců o dílčích aspektech integrace není nijak specifikována.

Volební program lidovců pro následující parlamentní volby nazvaný *Průvodce politikou KDU-ČSL* byl strukturován tak, že názvy kapitol v zásadě kopírovaly předchozí volební program. Stejně jako v předešlém programu bylo téma evropské integrace rozpracováno v rámci části „Zahraniční politika“. „Orientace na evropskou integraci a sblížování národů“ byla zmíněna také v úvodní části textu, v níž lidovci představovali východiska své politiky. Postoje strany k tématu evropské integrace byly představeny spíše ve velmi obecném formátu, důraz byl kladen na proces evropské integrace, který byl vnímán jako sám o sobě dobrý a nevratný.

V programu se tvrdí následující: „Základním principem naší evropské politiky je aktivní a solidární účast ve všech rozhodujících oblastech evropské integrace a evropské spolupráce. Znamená to, že od počátku členství v EU budeme usilovat o to, aby se ČR účastnila i těch projektů, kde se evropský integrační proces rozvíjí různými rychlostmi.“ Rozšiřování Unie je podle strany přirozený proces, proto je tato zastánkyní i dalších vln rozšiřování. Lidovci požadují reformy institucí s ohledem na rozšiřující se Unii, nicméně povaha těchto reforem není žádným způsobem rozpracována. Tvrdí, že budou usilovat „o nalezení takového modelu, v němž by zůstal zachován přiměřený vliv malých a středních států na rozhodování v Unii“ (*Průvodce...* 1998: on-line).

Volební program pro parlamentní volby v roce 2002 byl společným programem Koalice, tedy lidovců a US-DEU. Dokument byl nazván *Dáme věci do pořádku „Rovné šance pro každého“*. Program byl koncipován jako „identifikace problému“ a navržení cesty k jeho nápravě. Byl rozčleněn do pěti kapitol vyjadřujících postoj Koalice k jednotlivým tématům: „Koalice pro právní stát a proti korupci“, „Koalice pro rodinu s dětmi a pro zdravý život“, „Koalice pro společnost vzdělávání a informací“, „Koalice pro nižší daně, vyšší životní úroveň a proti zadlužování“ a „Koalice pro evropskou budoucnost a bezpečnost naší země“. Vztahu stran k evropské integraci je věnována takřka celá poslední kapitola, a také věta Preambule: „Strany Koalice jsou součástí Evropské lidové strany, nejsilnější politické frakce v Evropském parlamentu, a vycházejí z jejích programových zásad“ (*Dáme věci...* 2002: on-line). Krátká zmínka je Evropské unii věnována také v souvislosti s venkovem a zemědělstvím, když je deklarována podpora českým zemědělcům jednak skrze zajištění „plnohodnotného vstupu“ a dále skrze proklamované prosazení podpor ze strukturálních fondů EU.

Je možné konstatovat, že program do značné míry navazuje na předchozí program KDU-ČSL, základní postoje jsou zachovány, jen o něco více rozpracovány. Lidovci (spolu s US-DEU) se také poprvé explicitně vyjadřují k modelu uspořádání, který je jejich chápání integrace nejbližší, když otevřeně hovoří o federálním uspořádání jako vhodném modelu integrace. Evropská integrace je chápána jako „největší a nejúspěšnější projekt“ v dosavadní historii Evropy. Evropská unie je viděna jako „společenství demokracie“ s vládou práva, výkonné ekonomiky a solidarity. Vstup ČR do EU by měl být co nejrychlejší, jeho prostřednictvím dojde k naplnění národních zájmů ČR, jde o „návrat země do společenství“, do něž patří. V programu je řečeno, že vstup ČR do Unie zemi prospěje ekonomicky, prostřednictvím čtyř svobod jednotného trhu. Rychlý vstup do Unie také umožní podílet se na spoluvytváření jejích norem a na efektivním prosazování národních zájmů. Kolice tvrdí, že členství v EU bude mít také pozitivní vliv na ochranu bezpečnosti občanů ČR.

V programu se říká: „Podporujeme federální Evropu. Usilujeme o prohloubení evropského integračního procesu a postupnou federalizaci tohoto společenství s jasně vymezenými kompetencemi federace, států, regionů, měst a obcí na základě principu subsidiarity. Domníváme se, že Evropská komise by se měla transformovat v Evropskou vládu, která by se opírala o Evropský parlament“ (tamtéž). Koalice dále tvrdí, že se bude podílet na vytváření evropské ústavy, jejímž smyslem je vymezit kompetence jednotlivých států a Unie. V oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky podporuje Koalice její prohlubování, „budování jejích ozbrojených sborů, užší koordinaci zpravodajských služeb a zásadní roli Europolu, a to zejména vzhledem k potírání mezinárodního terorismu a organizovaného zločinu“ (tamtéž). Koalice chce dále prosadit reformu společné zemědělské politiky. Jako své úkoly si lidovci, respektive Koalice, stanovili přesvědčení veřejnosti o výhodách vstupu, přípravu ČR na členství v EU a prosazování takové politiky, „která umožní, aby se do roku 2010 naše země zařadila mezi patnáct nejvyspělejších zemí Evropské unie“ (tamtéž).

Přestože společný program lidovců a unionistů přinesl, ve srovnání s předešlým volebním programem, určité propracování pozic KDU-ČSL vzhledem k evropské integraci, je zřejmé, že lidovci zůstali spíše u obecných konstatování v intencích názoru, že evropská integrace je hodnotou sama o sobě. Ačkoli naznačili svoje postoje k vybraným společným politikám, jejich vyjádření byla jen velmi povšechná.

Volebním programem pro parlamentní volby v roce 2006 se lidovci vrátili ke struktuře představené již pro volby v roce 1998, tedy k označení kapitol na základě jednotlivých politik. Volební program je osmaosmdesátistránkovým dokumentem členěným do patnácti kapitol, také v tomto případě je téma součástí kapitoly „Zahraniční politika“.

V programu je řečeno: „S postupující evropskou integrací vzrůstá vzájemná provázanost evropské a domácí politiky. Nepovažujeme evropskou politiku za hrozbu naší suverenity a našim zájmům, ale za příležitost k jejich naplnění. Na rozdíl od těch, kteří EU chápou jako prostředí, v němž převládá soupeření a konfrontace, vnímáme EU jako šanci pracovat na společném díle. Jsme přesvědčeni, že úsilí o spolupráci přináší prospěch všem zúčastněným. Vstupem do Evropské unie jsme získali větší možnost přímo a účinně ovlivňovat svou budoucnost. Dlouhodobě razíme zásadu, že ČR má patřit k jádru evropské integrace“ (*Program KDU-ČSL* 2006: on-line). V programu jsou dále představeny konkrétní body týkající se přípravy České republiky na předsednictví v Unii, soustředící se na přípravu odborníků, na využívání prostředků z fondů EU, na snížení ekonomických rozdílů mezi ČR a západoevropskými regiony. Lidovci v dokumentu také tvrdí: „Považujeme za významnou skutečnost, že myšlenky evropské integrace mají své kořeny v křesťanských hodnotách. Budeme usilovat o to, aby si EU charakteristiky hodnotového společenství, vycházejícího z křesťanství, zachovala ve vnitřních i mezinárodních vztazích i do budoucna“ (tamtéž).

Strana zelených

Volební program strany připravený pro parlamentní volby v roce 1996 byl členěn do dvanácti krátkých tematických celků, respektive odstavců. Tématu evropské integrace byla věnována jedna věta dvouvětého odstavce nazvaného „Zahraniční politika“. Zelení tvrdí: „Nepodporujeme neuvážený vstup do Evropské unie, a proto požadujeme o této složité otázce rozhodnout referendem“ (*Volební program* 1996: on-line). Je tedy vůbec otázkou, zda je pojetí evropského tématu zelenými v roce 1996 klasifikovatelné dle námi předloženého schématu. S výhradami se domníváme, že ano, nicméně v druhé (kvalitativní) dimenzi se blíží evropeizace volebního programu zanedbatelné hodnotě. Ani volební program v roce 1998 nepřinesl v tomto ohledu zásadní změnu, neboť evropskou integraci byla „poznámenána“ jediná věta v třívěté kapitole věnované zahraniční politice (*Volební program* 1998).

Do voleb v roce 2002 vkročili zelení s programem *Novou vládou se Stranou zelených!* Program sestával ze čtyřiceti sedmi krátkých odstavců, přičemž evropské integraci byla věnována zmínka v odstavci nazvaném „Zahraniční politika nejen pro českou kotlinu a moravské úvaly“. Konkrétně v něm SZ vyslovila závazek dokončení vstupních rozhovorů v podobě, která zaručí České republice nejen stejné podmínky jako ostatním kandidátským zemím, ale která také zajistí, že se Česká republika nestane druhořadým členem (*Novou vládou se Stranou zelených!* 2002). Není bez zajímavosti, že strana vydala druhý programový dokument, a sice *Volební manifest 2002*, primárně vyzývající k účasti ve volbách. V něm bylo téma evropské integrace rozvedeno poněkud podrobněji, nicméně v podobném duchu jako ve volebním programu (požadavek rovnoprávného členství doplnil obecně formulovaný požadavek důsledné realizace práva na informace na nadnárodní úrovni) (*Volební manifest* 2002). Nutno dodat, že tato formulace byla součástí samostatné (ač velmi stručné) kapitoly (respektive hesla), věnované výhradně EU.

Volební program SZ pro volby v roce 2006 s titulem *Kvalita života* se členil vedle Úvodu do šesti tematických kapitol. Poslední z nich nesla název „Život v jednom světě: Zahraniční politika zelených“. Zelení podrobně odkázali na vlastní „evropskou“ identitu (na spolupráci s frakcí zelených v Evropském parlamentu), relativně obsáhle popsali vlastní názor na Evropskou ústavu (o konkrétnosti svědčí požadavek zrušení jedné z kapitol dokumentu), stejně tak představili svůj názor na podobu Evropské unie a problematiku rozšíření (*Kvalita života* 2006: 54–55).

Mimo kapitolu o zahraniční politice program velmi často – zejména v souvislosti s realizací cílů zelenými prosazovaných – odkazuje na situaci v Evropské unii, respektive na evropské normy upravující danou problematiku. Namátkou tak zmiňme otázku omezení fosilních paliv, kdy zelení uvádějí „energetické a klimatické strategie EU“, v kontextu energetické politiky nalezneme ve volebním programu nutnost implementace směrnice o energetické efektivnosti a energetických službách (tamtéž: 15, 17), při zmínce o protipovodňových opatřeních referují zelení o vodohospodářské směrnici. Zvláštní část kapitoly „Modernizace české společnosti“ tvoří pasáž *Rozvoj regionů: evropské fondy*. Vedle kritiky vládních kroků v oblasti čerpání prostředků ze strukturálních fondů nabízejí zelení vlastní návrhy, které by podle nich usnadnily žadatelům přístup k evropským financím. SZ rovněž apeluje na vládu, aby v Radě EU prosazovala přijetí nových pravidel pro používání chemických látek v každodenním spotřebním zboží. Relativně vysokou důležitost, již dávají zelení Evropské unii ve vztahu k realizaci domácí politiky, lze dokumentovat částí volebního programu, ve které se uvádí, že „představy o ochraně přírody a krajiny budeme uplatňovat a koordinovat i s politikou EU“ (tamtéž: 29).

Jak je vidno, zpracování evropského tématu ve volebních programech SZ prošlo poměrně radikální změnou. Zpočátku velmi stručná a zároveň obecná podoba evropské části volebních programů SZ se změnila v roce 2006, kdy zelení nabídli velmi podrobné rozpracování vlastního názoru na evropskou integraci, obsažené v obsáhlé kapitole, která se zabývala zahraniční politikou.

Výsledky analýzy³

Analýza programových dokumentů jednotlivých stran ukázala, že strany se tématu evropské integrace a Evropské unie věnovaly s různou mírou intenzity, která obecně narůstala spolu s blížícím se vstupem České republiky do Evropské unie. Všechny politické strany, které mají v současnosti zastoupení v Poslanecké sněmovně, považovaly vstup České republiky do EU za hlavní cíl zahraniční politiky ČR. Do roku 1998 všechny tyto strany také prosazovaly, aby Česká republika vstoupila do Evropské unie co nejdříve, a nenabízely žádné alternativy nevstoupení.

Ve volebních programech 1996 byly formulace týkající se evropské integrace a Evropské unie v zásadě u všech sledovaných stran velmi obecné. Týkaly se především výhod vstu-

³ Části kapitoly vycházejí z nepublikované disertační práce Hany Vykoupilové *České politické strany a jejich percepce evropského federalismu. Evropská integrace a politické strany v České republice* (FSS MU: Brno, 2006).

pu ČR do EU. Strany považovaly evropskou integraci za perspektivní proces, podporovaly rozšiřování Evropské unie, vytvoření jednotného trhu. Členství v EU bylo chápáno jako záruka ekonomické a politické stability. Všechny strany také deklarovaly svoji podporu prohlubování politické spolupráce v rámci EU, včetně ODS. Výjimkou byla Strana zelených, která se ve svém programu tématu dotkla jen velmi krátce, a tvrdila, že nepodporuje „neuvážený vstup“ ČR do EU. Pozice KSČM byla nevyhraněná, což souviselo s nejistotou komunistů, jak integračním procesům rozumět (Mareš 2000).

Volební programy v roce 1998 přinesly již jistou diferenciaci způsobu programové deklarace postojů stran k tématu. Téma bylo většinou součástí nějaké kapitoly či podkapitoly programu a tvořilo asi její jednu třetinu. Zpravidla se jednalo o kapitolu věnovanou zahraniční politice (ODS, KDU-ČSL, Strana zelených), případně o samostatné podkapitoly (ČSSD v rámci kapitoly „Hospodářská politika“, okrajově také v kapitole „Zahraniční politika“, KSČM v kapitole „Pevné místo v ČR a v Evropě“). Lidovci odkazovali k evropské integraci také v úvodní části programu. ČSSD a KDU-ČSL nadále považovaly vstup ČR do EU za hlavní a nezpochybnitelný cíl. Projekt evropské integrace byl chápán jako hodnota sama o sobě. Strany deklarovaly svoji snahu o aktivní zapojení do procesů v rámci EU, podporovaly sjednocování jednotlivých politik. Strany vyjadřovaly nutnost reformy institucí s ohledem na rozšiřující se EU, avšak konkrétní představu nepřinesly. Největší sumu politik, které by měly být sjednocovány, přinesla ve svém programu ČSSD, stejně jako obecně formulovaných kladů evropské integrace. Jiná byla pozice ODS a KSČM. Občanští demokraté kladli důraz především na suverenitu České republiky a na obavu z její ztráty. ODS deklarovala, že jejím „cílem je Evropa národů“, založená především na svobodném trhu. Podpora evropské integrace komunisty byla vyjádřena velmi nejednoznačně. Komunisté deklarovali svoji podporu takové evropské integraci, která by byla „rovnoprávná a demokratická“, a řekli, že jsou proti vstupu Evropské unie, pokud by podmínky vstupu byly pro ČR nevýhodné, respektive „stavěly by naši republiku do situace kolonie [...]“ (*Jiní o lidech...* 1998: on-line). Strana zelených se omezila pouze na jednu větu týkající se Evropské unie, z níž je možné vyčíst, že strana vstup ČR do EU podporuje, avšak neudává žádné podmínky této podpory.

Z volebních programů roku 2002 byla znát další specifikace postojů jednotlivých stran k evropské integraci a k EU. Vyjma sociálních demokratů a zelených strany více precizovaly svoji představu evropského uspořádání. ČSSD se tématu prakticky nevěnovala a omezila se na několik obecných formulací, například že ČR by se měla stát „plnohodnotným a rovnoprávným členem EU“ (*Člověk na prvním místě* 2002: on-line). Zelení se ve volebním programu k evropské integraci vyjádřili jen velmi obecně, avšak ve volebním manifestu z roku 2002 deklarovali požadavek, aby ČR byla „sebevědomým“ členem EU a aby některé instituce byly reformovány. Reforma institucí nebyla blíže rozvedena. Lidovci sestavili program spolu s US-DEU v rámci Koalice. Evropská integrace v něm byla nadále chápána jako úspěšný projekt, opřený především o hodnotovou bázi. Účast v něm měla ČR přinést značné výhody především prostřednictvím svobod, které nabízí jednotný trh. Strany Koalice také explicitně deklarovaly, že podporují federální Evropu se všemi jejími atributy: vládou, parlamentem, ústavou, i prohlubováním společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Komunisté formulovali svůj postoj k Evropské unii formou toho, co hodlají či nehodlají podpořit, nikoli formou ucelené koncepce. Požadovali, aby byla vyjednána taková kritéria vstupu, která by občanům

ČR zajišťovala rovnoprávné postavení v Unii. Zohledňovali sociální práva, prosazovaná také v domácí politice. Nejvíce propracovanou koncepci představili ve svém volebním programu občanští demokraté, a to v kapitolách „ODS volí EU“ a „ODS volí české národní zájmy“. ODS v programu tvrdí, že vstup ČR do EU musí být uskutečněn co nejdříve. Explicitně se staví do opozice k tzv. „eurofederalistům“, jejichž cílem je vytvoření nadnárodního státního útvaru, v němž dojde k umělému „zarovnání všech evropských států do jednoho právního, politického, ekonomického a institucionálního rámce, bez ohledu na národní tradice“ (*Volební desatero* 2002: on-line). Strana proto nepodporuje jakékoli kroky a reformy, které by k takovému celku vedly (transformace orgánů, sjednocování jednotlivých politik, fiskální unie). Občanští demokraté se evropské integraci věnují také v souvislosti s ochranou národních zájmů, v intencích volebního programu z roku 1998.

Volební programy roku 2006 do značné míry zrcadlily stanoviska uvedená v programech předchozích. Lidovci potvrdili svoje hodnotové pojmání evropské integrace, jejich názorová pozice zůstala nezměněna. Totéž platí o ČSSD, která svoje postoje doplnila o posílení role evropského občanství, zjednodušení právního systému či přesnější vymezení pravomocí mezi Unií a státy. Stejně postoje jako v předešlém programu prezentovali také komunisté. Do značné míry je možné toto tvrzení vztáhnout i na ODS, vstup ČR do EU byl totiž v programu občanských demokratů představen jako „strategický cíl z důvodů ekonomických i politických“. Naopak větší precizaci témat představili zelení, kteří deklarovali podporu politické integraci společně, respektive paralelně s jejím rozšiřováním.

S ohledem na v úvodu představený koncept je důležité zdůraznit některé momenty (viz Tabulka 1). Z hlediska kvantitativní dimenze, tj. prostoru věnovaného tématu evropské integrace v jednotlivých volebních programech jednotlivými stranami, je zjevné, že u lidovců, sociálních demokratů a občanských demokratů byl prostor věnovaný tématu v zásadě velmi podobný, a to na hranici obecně koncentrovaného a specificky koncentrovaného výskytu. V případě KDU-ČSL téma stabilně vytvářelo obsah v rámci kapitoly o zahraniční politice a ve volebním programu pro volby 2002 dokonce tvořilo samostatnou kapitolu. Také sociální demokraté věnovali evropské integraci většinou podkapitolu, avšak oscillovali mezi jejím zařazením do kapitoly o zahraniční politice a o hospodářské politice, aby mu v posledním volebním programu věnovali majoritní část kapitoly o mezinárodním postavení ČR, samostatně nazvanou „Evropská unie“. Naopak volební program z roku 2002 se tématu evropské integrace prakticky nevěnoval. V případě občanských demokratů bylo téma představeno jako samostatná kapitola ve volebním programu pro volby v roce 2002, v ostatních případech bylo vždy integrální součástí kapitoly věnované zahraniční politice, a to s různou mírou obecnosti.

Podstatně menší prostor věnovali tématu komunisté a Strana zelených,⁴ hovořit lze o hranici rozptýleného a obecně koncentrovaného výskytu. V případě KSČM se většinou jednalo o obecné, krátké zmínky artikulované napříč programem, což může souviset se sku-

⁴ Tuto skutečnost (i v kontextu celkové stručnosti programatiky SZ) je třeba vidět ve světle jednak vnitřního bouřlivého života strany, ale také v její dlouhodobé marginální pozici (viz Kopeček 2005, Pečinka 2005).

tečností, že postoj komunistů k integraci je ve své podstatě ambivalentní: neuznávají evropskou integraci ve formátu, v jakém byla nastartována po druhé světové válce, na druhou stranu, v intencích internacionalismu, podporují integraci evropských států na bázi rovnosti a rovného přístupu.⁵ Minimální prostor byl evropské integraci a Evropské unii poskytnut ve volebních programech Strany zelených, se zřejmou výjimkou programu pro volby v roce 2006. Zelení se omezovali většinou na jednu větu vztahující se k Evropské unii. Pro volební program určený pro poslední parlamentní volby Zelení rozpracovali téma evropské integrace relativně obsáhle, ponechali mu část kapitoly o zahraniční politice a také k němu, v různých souvislostech, odkazovali napříč programem. Vysvětlení je možné hledat v určitém vlastním názorovém i organizačním hledání strany, které se zdá být završeno právě rokem 2006.

Při zhodnocení kvantitativní dimenze evropeizace volebních programů českých politických stran je tak možné konstatovat, že strany, které dlouhodobě představovaly strany vládní anebo strany demokratické opozice, věnovaly tématu evropské integrace zhruba stejný prostor, zatímco strany, které nebyly stranami vládními, nepředstavovaly demokratickou opozici či v daném období nebyly zastoupeny v Parlamentu ČR, věnovaly danému tématu prostor jen víceméně minimální.

S ohledem na primární – kvalitativní – dimenzi, tedy hloubku zpracování tématu, je zjevné, že období do roku 1996 bylo pro všechny sledované stranické formace ve znamení první kategorie uvedené dimenze. Tedy, zmínky o evropské integraci a Evropské unii byly velmi obecného charakteru, vstup do Unie byl v zásadě považován za hlavní zahraničně-politický cíl. Výjimku tvořili komunisté (viz předchozí). Ve volebních programech pro rok 1998 byl zaznamenán jistý posun. Strany své postoje k tématu evropské integrace více precizovaly, vyjadřovaly se k jednotlivým politikám, avšak nadále ve velmi obecných formulacích, a tak lze hovořit pouze o posunu mezi první a druhou kategorií druhé dimenze. V tomto měli opět výjimečné postavení komunisté a také zelení. K jistému obratu došlo v roce 2002, zjevně v souvislosti s blížícím se vstupem země do Unie, kdy strany nadále artikulovaly svoje postoje k jednotlivým politikám ve více či méně obecné rovině, avšak přidaly také svoje vyjádření k jiným, aktuálním aspektům integrace (přijetí eura, postoj k evropské ústavě atd.). Jestliže pro občanské demokraty představoval volební program pro rok 2002 nejvíce propracované představení stranických postojů k tématu, pak pro sociální demokraty platí pravý opak. Netradičně koncipovaný program sociálních demokratů nepřinesl prakticky žádná konkrétnější vyjádření strany k tématu a je otázkou, zdali je strana, s ohledem na jednotlivé segmenty obyvatelstva v programu virtuálně zastoupené, nepovažovala za důležité, či zda je koncepce programu „nedovolovala“.

Z hlediska programů z roku 2006 je zjevné, že strany rozpracovaly téma evropské integrace s menším důrazem nežli v období minulém. Výjimku představuje Strana zelených, jejíž míra rozpracovanosti tématu odkazuje ke třetímu stupni kvalitativní dimenze. Vysvětlení je možné hledat ve skutečnosti, že strana použila téma evropské integrace jako nástroj ke zefektivnění svých snah o překročení pětiprocentní hranice zisku hlasů, a tím k obsazení křesel v Poslanecké sněmovně. Explanace faktu, že míra hloubky zpracování tématu integrace oscilovala u všech stran někde mezi druhým a třetím stupněm (výjimkou opět komunisté)

⁵ Evropská unie je komunisty vnímána jako „exkluzivní podnik“.

se může opírat o dvě příčiny. Za prvé, po vstupu země do EU se „vytratila“ možnost politické profilace jednotlivých stran na tomto tématu s ohledem na domácí stranickou soutěž. Za druhé, strany prezentovaly svoje pozice k dílčím aspektům integrace ve volebních programech do Evropského parlamentu, a to vzhledem k roku 2006 relativně nedávno. Možné očekávání, že po vstupu země do EU se strany budou více soustředit na jednotlivé, konkrétní aspekty integrace a Unie, tak zůstalo nenaplněno.

Tabulka 1: Umístění stran vzhledem ke kvantitativní a kvalitativní dimenzi

Kvalitativní dimenze	Kvantitativní dimenze			
		Rozptýlený výskyt	Obecně koncentrovaný výskyt	Specificky koncentrovaný výskyt
	Obecná zmínka	KSČM (1996) → SZ (1996) →	KDU-ČSL (1996) ČSSD (1996) ODS (1996)	→ → →
	Reakce na dílčí aspekty	KSČM (1998) SZ (1998) KSČM (2002) KSČM (2006)	KDU-ČSL (1998) ČSSD (1998) ODS (1998) ČSSD (2002) ↓ ČSSD (2006) ↓ ODS (2006) ↓ KDU-ČSL (2006)	→ → → → → → →
	Reflexe aktuálních problémů	SZ (2002) SZ (2006)	ODS (2002) KDU-ČSL (2002)	

Závěr

V předchozím textu jsme se pokusili analyzovat míru evropeizace programů politických stran, které jsou, na základě volebních výsledků z roku 2006, zastoupeny v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Pracovali jsme se dvěma dimenzemi – kvantitativní (prostor věnovaný tématu evropské integrace v jednotlivých volebních programech) a kvalitativní (hloubka, míra precizace stranických postojů). Každá z dimenzí byla dále členěna. V případě dimenze první se jednalo o kategorie rozptýleného výskytu, obecně koncentrovaného výskytu a specificky koncentrovaného výskytu. V případě druhé dimenze šlo o obecnou zmínku, reakci na dílčí aspekt a reflexi aktuálních problémů evropské integrace. Koncept jsme použili pro analýzu volebních programů jednotlivých stran v období let 1996–2006.

Získaná zjištění nám umožňují konstatovat, že míra evropeizace z hlediska kvantitativní dimenze byla v zásadě velmi podobná u stran, které ve sledovaném období představovaly strany vládní či strany demokratické opozice (ODS, ČSSD, KDU-ČSL), a to na hranici obecně koncentrovaného a specificky koncentrovaného výskytu. Pro komunisty a stranu zelených

platí, že míra výskytu byla jen velmi obecná. Z hlediska druhé dimenze platí, že pro ODS a KDU-ČSL bylo možné nejvyšší míru evropeizace nalézt v programech pro volební období 2002–2006, pro Stranu zelených byl podobný způsob zpracování evropského tématu zaznamenán v programu pro volby v roce 2006. Sociální demokraté oscilovali ve všech sledovaných programech mezi první a druhou kategorií, pro komunisty platí totéž s mírným příklonem k první kategorii, tj. značné obecnosti výroků.

Je nesporné, že představený koncept vyžaduje další rozpracování a precizaci. Na druhou stranu se domníváme, že i v této podobě se jedná o zajímavý a účinný nástroj pro popis míry evropeizace jednotlivých volebních programů, respektive stranických dokumentů, který zajímavým způsobem ukazuje na práci strany s tématem a na míru ovlivnění domácích otázek rovinou evropskou.

Popsaná zjištění nám umožňují formulovat několik hypotéz, jejichž platnost je nutné ověřit v budoucnu, spolu s dalším rozpracování konceptu: 1) Prostor věnovaný evropské integraci úměrně vzrůstá vzhledem k blížícímu se vstupu země do EU, což však neplatí o míře precizace (hloubky) tématu. 2) Vstup země do EU nepředstavuje pro stranu důvod k bližšímu, detailnějšímu rozpracování evropské tematiky s ohledem na jednotlivé politiky apod. 3) Téma evropské integrace představuje pro strany nástroj v rámci domácí stranické soutěže; v momentě, kdy není třeba jej využívat, je stranami, různou měrou, opuštěn. 4) Strany, které dlouhodobě netvořily etablovanou součást českého stranicko-politického spektra, využívají tématu evropské integrace jako jednoho z nástrojů vlastního etablování na domácí politické scéně.

Literatura

- Bulmer, S. 2007. „Theorizing Europeanization.“ In P. Graziano, M. Vink (eds.) *Europeanization. New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan, s. 46–58.
- Dančák, B.; Fiala, P.; Hloušek, V. 2005. „Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace.“ In: B. Dančák, P. Fiala, V. Hloušek : *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*, Brno: MPÚ, s. 11–25.
- Eising, R. 2007. „Interest Groups and Social Movements.“ In: P. Graziano, M. Vink (eds.) *Europeanization. New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan, s. 167–181.
- Fiala, P.; Hloušek, V.; Pitrová, M.; Pšeja, P.; Suchý, P. 2006. „Evropeizace politických stran a zájmových skupin: základní problémy a směry analýzy.“ *Politologický časopis*, XIII: 3–26.
- Featherstone, K. 2003. „In the Name of „Europe.““ In: K. Featherstone, C. Radaelli (eds.) *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, s. 3–26.
- Havlík, V. 2006. „Česká republika.“ In: V. Havlík, P. Kaniok (eds.) *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 61–82.
- Kopeček, L. 2004. „Euroskeptici, europeanisté, entuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“ *Politologický časopis*, XI: 240–262.
- Kopeček, L. 2005. „Strana zelených.“ In: J. Malíř, P. Marek a kol. *Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. Brno: Doplněk, s. 1579–1591.

- Krutílek, O.; Kuchyňková, P. 2006. „ODS a evropská integrace.“ In: S. Balík a kol. *Občanská demokratická strana a česká politika: ODS v českém politickém systému v letech 1991–2006*. Brno: CDK, s. 159–174.
- Kubát, M. 2004. „Evropeizace a polské politické strany.“ In: B. Dančák, P. Fiala, V. Hloušek (eds.) *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 191–206.
- Ladrech, R. 1994. „Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France.“ *Journal of Common Market Studies*, (32): 69–88.
- Ladrech, R. 2002. „Europeanization and political parties.“ *Party politics*, (8): 389–403.
- Lijphart, A. 1990. „Dimensions of Ideology in European Party System.“ In: P. Mair (ed.) *The West European Party System*. Oxford: Oxford University Press, s. 253–265.
- Mareš, M. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal a Centrum strategických studií.
- Mareš, M. 2006. „Programatika ODS.“ In: S. Balík a kol. *Občanská demokratická strana a česká politika: ODS v českém politickém systému v letech 1991–2006*. Brno: CDK, s. 124–140.
- Pečinka, P. 2005. „Odstíny české zelené politiky po roce 1989.“ *Politologický časopis*, (12): 471–481.
- Radaelli, C.; Pasquir, R. 2007. „Conceptual Issues.“ In: P. Graziano, M. P. Vink (eds.) *Europeanization: New Research Agendas*. London: Palgrave Macmillan, s. 35–45.
- Radaelli, C. 2003. „The Europeanization of Public Policy.“ In: K. Featherstone, C. Radaelli (eds.) *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, s. 27–56.
- Vink, M.; Graziano, P. 2007. „Challenges of a New Research Agenda.“ In: P. Graziano, M. P. Vink (eds.) *Europeanization: New Research Agendas*, London: Palgrave Macmillan, s. 3–20.
- Vykoupilová, H. 2006. *České politické strany a jejich percepce evropského federalismu: Evropská integrace a politické strany v České republice*. Brno. Nepublikovaná disertační práce, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra politologie.

Internetové zdroje

- Mareš, M. 2000. „České politické strany a evropská integrace.“ Integrace [citováno dne 16. 4. 2007]. Dostupný z: http://www.integrace.cz/integrace/politika/ceske_strany_a_eu.htm.

Stranické dokumenty

- Česká strana sociálně demokratická [citováno dne 23. 7. 2006].
Člověk na prvním místě. Volební program 2002. Dostupný z: <http://www.socdem.cz/volby2002/>
- Jistoty a prosperita*. Volební program ČSSD pro volby do PSP ČR 2006. Dostupný z: <http://www.cssd.cz/soubory/422010/vp%5F29%2E3%2E2006.pdf>
- Lidskost proti sobectví*. Volební program České strany sociálně demokratické. 1996. Tištěno.
Volební program ČSSD pro volby do PSP ČR 1998. Kapitola „Integrace ČR do Evropské unie.“ Dostupný z: http://www.socdem.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=422010&id_org=422010&id=1016&p1=0&p2=&p3=

Komunistická strana Čech a Moravy [citováno dne 23. 7. 2006].

Jiní o lidech, my s lidmi. Volební program Komunistické strany Čech a Moravy 1998–2002. Dostupný z: <http://www.psp.cz/home/kluby/KSCM/volprog.htm>

S lidmi pro lidi. Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2002. Dostupný z: <http://www.kscm.cz/index.asp?managepreview=ok&thema=3283&category=&language=1&item=28319>

Socialismus – šance pro budoucnost. Volební program Komunistické strany Čech a Moravy 1996. Tištěno.

Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny 2006. Dostupný z: <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2665&item=29090&managepreview=ok>

Křesťansko-demokratická unie – Československá strana lidová [ověřeno k 24. 7. 2006]

Dáme věci do pořádku. „Rovné šance pro každého.“ Programové prohlášení Koalice. Volby 2002. Dostupné z: <http://www.kdu-csl.cz/default.asp?page=510&idr=10149&IDCl=10946>

Průvodce politikou KDU-ČSL. Podrobný volební program 1998. Kapitola „Zahraniční politika.“ Dostupný z: <http://www.kdu-csl.cz/default.asp?page=510&idr=10149&IDCl=10959>

Volební program 1996. Kapitola „Zahraniční politika.“ Dostupný z: <http://www.kdu-csl.cz/default.asp?page=510&idr=10149&IDCl=10966>

Volební program KDU-ČSL. Volby 2006. Dostupný z: http://www.kdu-csl.cz/video/Media_15075_2006_2_27_13_35_22.pdf

Občanská demokratická strana [ověřeno k 24. 7. 2006]:

Hlavu vzhůru. Volební program ODS, volby do PSP ČR 1998. Dostupný z: <http://www.ods.cz/volby/programy/1998.php>

Společně pro lepší život. Volební program 2006. Dostupný z: http://www.ods.cz/volby2006/download/docs/volebni_program_ODS.pdf

Svoboda a prosperita: volební program ODS. Volby do PSP ČR 1996. Dostupný z: <http://www.ods.cz/volby/programy/1996.php>

Volební desatero: volební program ODS. Volby do PSP ČR 2002. Dostupný z: <http://www.ods.cz/volby/programy/2002.php>

Strana zelených [ověřeno k 24. 7. 2006]:

Kvalita života. Volební program Strany zelených do PSP ČR 2006. Kapitola 7. „Život v jednom světě: Zahraniční politika zelených.“ Dostupný z: <http://www.zeleni.cz/new/clanek/7-zivot-v-jednom-svete-zahranicni-politika-zelenych/>

Kvalita života. Volební program Strany zelených do PSP ČR 2006. Kapitola 1. „Úvod.“ Dostupný z: <http://www.zeleni.cz/160/clanek/1-uvod/>

Novou vládu se Stranou Zelených! Program pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v červnu 2002. Dostupný z: <http://www.legalizace.cz/ProgramStrany-zelenych2002.rtf>

Volební manifest 2002. Dostupný z: <http://www.volny.cz/joo/SZ/VOLMAN.DOC>

Volební program 2002. Dostupný z: http://www.politicka-situace.cz/c4_dokumenty/programy/sz.htm

Volební program Strany zelených 1996. Volební program strany zelených 1998. Dostupné z: <http://www.ecn.cz/ENV/VOLBY/SZ/program.htm>

Autoři

Hana Vykoupilová působí jako výzkumná pracovnice Institutu pro srovnávací politologický výzkum (ISPO). V rámci své vědecké činnosti se věnuje evropeizaci politických stran, federalismu a populismu.

Kontakt: vykoupilova@fss.muni.cz

Vlastimil Havlík působí jako výzkumný pracovník Institutu pro srovnávací politologický výzkum (ISPO). V rámci své výzkumné činnosti se věnuje evropeizaci politických stran, české politice a severským politickým systémům.

Kontakt: havlik@fss.muni.cz